

KÜLTÜREL MİRASIN YAŞATILMASINA İLİŞKİN PAYLAŞIMLI BİR ÇALIŞMA "MEZİTLİ DOKUMA PROJESİ"

Özge USLUCA ERİM¹, Handan DEMİR², F. Yelda GEZİCİOĞLU³

ÖZ

Günümüzde yaşayan geleneksel dokuma örneklerinden biri olan, Mersin (İçel) İli'nin Mezitli ilçesinde yapılan dokumacılığın korunması ve yaşatılması kapsamında başlanan Mezitli Dokuma Projesi incelenecektir. Bölgenin tarihi, arkeolojik buluntular, müze örnekleri ve alan araştırmalarından elde edilen bilgiler doğrultusunda Mersin (İçel) -Mezitli'nin eski dokumacılık merkezlerinden biri olduğu saptanmıştır. Anadolu'nun kültürel birikimlerinden biri olan dokumacılığın bölgede yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması için Mersin Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tekstil Bölümü olarak görüşmeler yapılmış, Mezitli Belediyesi ve Mezitli Soroptimist Kulüp ile protokol yapılarak projenin başlangıcı sağlanmıştır. Bu projede, öncelikli olarak dokumacılığın korunması ve yaşatılması amacıyla kadınlara dokuma eğitiminin verilmesi esas alınmıştır. Bölgede konuya ilgi duyan kadınların katılımı, yer temini, tezgah-malzeme alımı, eğitim konularının saptanmasının ardından projenin ilk adımı olan dokuma eğitimi Kasım 2016- Haziran 2017 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Bu çalışma; projenin başlangıcı, aşamaları, eğitim süreci, teknik bilgiler, malzemeler ve kültürel miras olarak kabul edilen dokumacılığın yörede yeniden canlandırılması ile kadın eğitimi ve istihdamına yönelik çalışmalar kapsamında incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Mezitli Dokuma Projesi, Dokumacılık, Kültürel Miras, Yerel Dokumacılık, Geleneksel Dokumacılık

¹ Yrd. Doç., Mersin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil Bölümü, ozgeusluca(at)gmail.com

² Öğr. Gör., Mersin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil Bölümü, handandemir68(at)hotmail.com

³ Öğr. Gör., Mersin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil Bölümü, yeldagezicioglu(at)yahoo.com

A SHARED STUDY ON CONSERVING THE CULTURAL HERITAGE “MEZİTLİ TEXTILE PROJECT”

ABSTRACT

We will focus our study on Mezitli Textile Project launced under the conservation and maintenance of the textile industry, a traditional example of textile which still survives today, in Mersin (İçel) Mezitli District. It is found according to the information obtained in line with the history of the region, archeological findings, museum samples and area research that Mersin (İçel)-Mezitli is one of the archaic textile centres. We the representative of the Textile Department, Faculty of Arts, Mersin University, held some talks with the competent authorities in respect to the maintenance of textile industry, one of the cultural accumulations of Anatolia, in the region and transfer it to the next generations, and therefore we signed a protocol with both the Municipality of Mezitli and Mezitli Soroptomist Club which helped us launch the project. Offering textile training to women is considered essential in this project in order to conserve and maintain the textile industry. Following the participation of women who were interested in the subject, provision of location, purchase of looms-supplies and determination of training subjects, the first textile training , which is the first leg of the project, was completed between November 2017 and June 2017. This study shall focus on the start and levels of the project, training period, technical information and supplies and revival of the textile industry, which is regarded as a cultural heritage, in the region along with women’s training and employment.

Keywords: Mezitli Textile Project, Textile Industry, Cultural Heritage, Local Textile Industry, Traditional Textile.

Usluca Erim, Özge, Demir, Handan, Gezicioğlu, F. Yelda, "Kùltürel Mirasın Yaşatılmasına İlişkin Paylaşımlı Bir Çalışma"Mezitli Dokuma Projesi". idil 6.38 (2017): 2933-2948

Usluca Erim, Ö., Demir, H., Gezicioğlu, F.Y., (2017). Kùltürel Mirasın Yaşatılmasına İlişkin Paylaşımlı Bir Çalışma"Mezitli Dokuma Projesi". idil, 6 (38), s.2933-2948.

GİRİŞ

Anadolu'nun kültürel birikimlerinden biri olan dokumacılık, tarihin erken çağlarından günümüze kadar kendine has özellikleri ile varlığını sürdürmektedir. Kullanılan malzemeleriyle, renkleriyle, desenlerin çeşitliliği ve uyumuyla yöreden yöreye farklılık göstererek yörelerin kültürel kimliğini yansıtır.

İpliğin eğrilmesi ve boyanmasından başlanıp çeşitli teknikleri kullanarak, renkleri ve motifleri arasında uyum ve biçim bütünlüğü olan bir dokumanın meydana gelmesi sabır ve becerinin sonucudur. Bunun yanı sıra kuşaktan kuşağa, ustadan çırağa aktarılan bir kültür birikimidir.

Mezitli bölgesi dokumalarında da geleneksel biçimi ile devam eden dokumacılığın örnekleri ilçede birçok yerleşim bölgesinde, yaşayan dokumalar olarak varlıklarını sürdürmektedir.

Bölgede görülen dokuma örnekleri; genel olarak yatay ve mekikli tezgahta dokunan alalı ve akbez türleridir.

MERSİN'DE DOKUMACILIĞIN TARİHİ

Diyarbakır -Ergani ve Çatalhöyük kazılarında elde edilen dokuma örnekleri, ağırşaklar ve tezgah parçaları, Anadolu dokumacılık tarihinin çok eskilere dayandığını ortaya çıkarmıştır. (Atalayer 1993:41, Salman 2011:3) Bu köklü geçmişi ile birlikte çeşitli ve zengin özellikler gösteren Anadolu dokumacılığı, farklı bölgelerde dokunan değişik dokumalarla karşımıza çıkmaktadır.

Hitit devrinde “Que (Kue)”, antik çağda da Kilikya olarak isimlendirilen, Mersin (İçel)'de yapılan kazılar sonucunda ele geçen dokuma araç gereçleri bu bölgede eski çağlardan bu yana dokumacılığın var olduğunu kanıtlamaktadır. Bulunan ağırşak örnekleri, dokuma ağırlıkları ve iğneler günümüzde Mersin Arkeoloji Müzesi'nde bulunmaktadır. (Usluca vd. 2016) (Resim 1,2)

Resim 1 Mersin Arkeoloji Müzesi, Ağırşaklar (Usluca, Mersin, 2013)

Resim 2 Mersin Arkeoloji Müzesi, İğneler (Usluca, Mersin, 2013)

Öküz boynuzundan yapılmış, yaklaşık 300 yıllık olduğu tahmin edilen mekik (Resim 3) bu bölgede dokumacılığın çok eski tarihlerde var olduğunu gösteren başka bir kanıttır

Resim:3 Mekik (Usluca,Mezitli, Mersin, 2013)

KÜLTÜREL MİRAS DOKUMACILIK

Geçmişle, günümüzle, ve gelecekle olan bağın temsilcisi, “Kültürel Miras” bir topluluğa ait kültür, değerler ve gelenekler bütünüdür. Başka bir deyişle; Kültürel Miras; geçmişten miras alınan ve geleceğe miras bırakılmak istenen, insanlar tarafından yapılmış her türlü eserler ile bir topluma ait değerler bütünüdür. “Yaşayan Miras” olarak da adlandırılan kültürel mirasın gelecek nesillere aktarımı, bu eserlerin korunması sorununu gündeme getirir. Sadece eserlerini gelecek nesillere aktarabilen toplumlar; kendi değerlerini koruyarak, kimliklerini yaşatabilirler.

Bu bağlamda; arkeolojik bulgular, müzelerdeki örnekler ve halen yaşayan, geleneksel dokuma örnekleri ile beslenen Anadolu Dokumacılığı, bir kültür mirası olarak değerlendirilebilmektedir.

Geleneksel dokumacılık, günümüzde yerini gelişmiş teknolojiye dayanan bir endüstriye bırakmış olsa da; köklü bir dokumacılık geçmişi olan Anadolu’da geleneğin izlerinin sürdüğü, birçok il, ilçe ve köyde yerel dokumacılığın örneklerine rastlanmaktadır. (Yağan 1978 :61)

Dokumacılık; çeşitli müzelerde ve özel arşivlerde çokça yer almasına, tarihsel önemine ve toplumsal yaşama göre gelişimine karşın; üzerinde yeterli araştırmanın yapılmadığı bir konudur. Çok sayıda örneğin bulunması, nitelikleri ve çeşitlerin özellikleri dikkate alındığında, dokumacılığın Anadolu’da olduğu gibi Mersin yöresinde de araştırılması kültürel mirasın korunması ve yaşatılması açısından büyük önem taşımaktadır.

GÜNÜMÜZDE ULAŞILAN ESKİ -YENİ DOKUMA ÖRNEKLERİ

Geleneksel biçimi ile devam eden dokumacılığın örnekleri Mezitli ilçesinin çeşitli mahallelerinde, yaşayan dokumalar olarak varlıklarını sürdürmektedir.

Bölgede genel olarak yatay ve mekikli tezgah olan çulfalıkta, alalı ve akbez dokumalar görülmektedir.

Çizgili ve kareli bir dokuma olan Alalı; geçmişte beyaz ve çivit mavisine boyanmış pamuklu ipliklerle dokunmuştur. (Çizelge:1) Bu dokumalar; çarşaflık ve perdelik kumaş olarak kullanılmıştır. Günümüzde; renkler çeşitlenerek kullanım alanı farklılaşmış olsa da en yaygın dokuma türü olarak dokunmaya devam etmektedir. (Çizelge:2)

	Çiğgi	Atkı	
Hammaddde	Pamuk	Pamuk	
Numara	5,7Ne(marvi)	5,7Ne(marvi)	
	5,6Ne(beyaz)	5,6Ne(beyaz)	
Bölgem	±	±	
Sıklık	16	13	
Tarık No	50		
Ölçü	En 40 cm		
	Boy		
Ağırlık	331gr/m		
Açıklama	Kargılaşmış en eski örnek olup yaklaşık 150 yıllık olduğu tahmin edilmektedir.		

Çizelge -1 : Perdelik, Çarşaflık Kumaş (Çıtı Pıtı Ala) (Kale Köyü, Mezitli, Mersin)
(Usluca, Demir, Gezicioğlu, Mersin, 2016)

	Çiğgi	Atkı	
Hammaddde	Polyester	Pamuk	
Numara	28,2Ne(beyaz)	34,3Ne(beyaz)	
	28,2Ne(kırmı)	31,3Ne(kırmı)	
Bölgem	±	±	
Sıklık	±	±	
Tarık No	50		
Ölçü	En 42		
	Boy		
Ağırlık	273gr/m		
Açıklama	Atkı iğliden dokumacı tarafından 7-16 kat arasında değişen kollarıldarda kullanılmıyor.		

Çizelge -2 :Örtü (Çıtı Pıtı Ala'nın Günümüz Örneği) (Kale Köyü, Mezitli, Mersin)
(Usluca, Demir, Gezicioğlu, Mersin, 2016)

Akbezi; düz, beyaz pamuklu bezden dokunmuş bir dokuma türüdür. Geçmişte dokunan bu bezin, günümüzde dokunan bir örneğine rastlanmamıştır. Akbezi türü dokumalar; şalvar, ceket, gömlek, iç çamaşırı olarak kullanılmıştır. Ulaşılabilen eski örneklerin üretimleri 50-70 sene öncesine dayanmakta ve günümüzde kenarı işlemeli veya düz bez olarak saklanmaktadır. (Resim:4)

Resim:4 Akbezi, Dokumacı Muazzes Özer arşivi, Kaleköy (Usluca,2013)

Kale Köyü'nde bulunan eski bir dokuma olan ve günümüze kadar gelen alalı peştamal örneği, mavi, krem ve beyaz renklerden oluşmuştur ve ekose desenli bir özelliğe sahiptir. Çözgü ve atkısı pamuk ipliktendir. (Çizelge 3)

Masa örtüsü olarak kullanılmak üzere Kuyuluk Mahallesi'nde dokunan günümüz örneğinde, çözgü polyester atkı pamuktur. (Çizelge 4)

	Çözgü		Atkı	
Hammadde	Pamuk		Pamuk	
Sıklık		11	10	
Ölçü	En	50 cm		
	Boy			
Açıklama	Eski Peştamal örneği . Dokunma tarihi bilinmemektedir.			

Çizelge -3 : Eski Peştamal Örneği (Kale Köyü, Mezitli, Mersin)

(Usluca, Demir, Gezicioglu, Mersin, 2016)

	Çizgi	Atkı
Hammadde	Polyester	Pamuk
Nuvara	28-2(Be Yaz)	34-3(Ne(Be Yaz))
	28-2(Kam)	51-3(Ne(Kam))
Büküm	1	1
	1	1
Sıklık		11
		10
Tarık No		50
Ölçü	En	56
	Boy	
Ağırlık	271gr/m	
Açıklama	Atkı ipkileri dolunması tarafından 7-16 kat arasında değişen kalınlıklarda kullanılmaktadır.	

Çizelge -4 : Masa Örtüsü (Kuyuluk Mahallesi, Mezitli, Mersin)

(Usluca, Demir, Gezicioğlu, Mersin, 2016)

"MEZİTLİ DOKUMA PROJESİ"

Projenin Başlangıcı

Bu projenin temeli; daha önceki yıllarda tarafımızca yapılmış olan bölgeye ait el dokumacılığı hakkındaki alan araştırmasına dayanmaktadır. Bu araştırma sonucunda Mezitli Belediye Başkanı ile yapılan sözlü görüşmede, üniversite - belediye işbirliği ile oluşabilecek yeni bir proje için destek sözü alınmıştır. Bu amaçla, halen dokumayı bilen kişileri kaybetmeden, bu kişilerin bilgi ve deneyimleriyle, tasarım eğitimi almış veya almakta olan üniversite öğrencilerinin ve konusunda uzman profesyonellerin de içinde bulunduğu, kadınlara istihdam sağlama amaçlı bir proje oluşturulması planlanmıştır. Bu plan doğrultusunda bir sivil toplum kuruluşu olan Mezitli Soroptimist Kulübü'nün de içinde bulunduğu üç ayaklı bir proje olması kararı alınmıştır.

Proje Aşamaları

Bu proje kapsamında yapılan protokole göre; Mezitli Belediyesi yer temini ve malzeme alım konularında destek sağlamıştır. Mezitli Soroptimist Kulübü üyeleri ilk etapta dokuma öğrenmek ya da dokumada kendini geliştirmek isteyen kadınlara (kursiyer) ulaşmıştır. İplik ve projede kullanılacak malzemelerin teminini gerçekleştirmiştir. Ayrıca bu projeye dahil olan ve eğitime yardım eden iki

öğrencimize de burs desteği vermiştir. Bu proje kapsamında, dokuma eğitimi ve sürecin planlanması konuları Mersin Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tekstil Bölümü olarak tarafımızca gerçekleştirilmiştir.

Eğitim süreci; üçer aylık iki dönem olarak planlanmıştır. İlk dönem; kursiyerlerin dokuma ile ilgili temel bilgileri öğrenmesi ve kamçılı tezgah ile çalışmalar yapması sürecini kapsamaktadır. İkinci dönem ise; yöreye ait geleneksel dokumalara uygun olarak; renk varyantları, örgü ve desen çeşitlemeleri ile farklı uygulamalar yapılması hedeflenmiştir.

Kursiyer olmak isteyen 22 kadın ile yapılan ön görüşmede; proje hakkında bilgi verilmiş, haftada iki gün ve dörder saatlik eğitimin yapılması uygun görülmüştür. Kursiyerler; dokumayı bilen ve bilmeyen olarak iki gruba ayrılmıştır.

Ekim 2016 tarihinden itibaren eğitimin gerçekleşeceği atölyede tezgah kurulumu ve malzeme alım süreçlerine başlanmıştır. (Resim:5,6,7)

Resim: 5 Tezgah Kurulumu,1 (Usluca,2016)

Resim: 6 Çerçeve, Gücü Ayarları (Usluca,2016)

Resim:7 Kurulumu Tamamlanmış Tezgah (Usluca,2016)

Projenin yapılacağı ve eğitimin verileceği atölyenin resmi açılışı 25 Kasım 2016 tarihinde gerçekleşmiştir. (Resim 8)

Resim:8 Atölye Açılışı (Mezitli Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Birimi, 2016)

Eğitim Süreci

Kursiyerlerimize dokuma eğitiminin yanı sıra, farklı alanlarda uzman kişiler tarafından da seminerler verilmiştir. Seminerlerle kişisel girişimcilik uzmanları, tıp doktorları tarafından periyodik aralıklarla kadınlarımızın eğitimlerine katkı sağlamışlardır. Bu eğitimlerin organizasyonu yine Mezitli Soroptimist Kulübü tarafından gerçekleştirilmiştir.

Dokuma eğitiminin içerisinde, Tezgah tanıtımı ve malzeme bilgisi, temel ve türemiş örgüler, tahar işlemi, atkı ve çözümlü renk raporları ve dokumaya ilişkin bilgiler ilk dönemin eğitim konularını oluşturmaktadır. (Resim 9) Eğitime; 120 cm eninde iki adet, dört çerçeveli kamçılı tezgah ile başlanmıştır. Bezayağı, dimi ve saten örgüler anlatılmış, taharlama ve iplik sistemleri ile bilgiler verilmiştir. Tezgahlardan birinin çözümlü ipliği düz beyaz ve % 100 pamuk olarak hazır gelmiştir. Bu tezgahta; dokumayı hiç bilmeyen kursiyerlere dokuma eğitimi verilmesi hedeflenmiştir. (Resim 10)

Resim: 9 Dokumaya Hazırlık, Tahar İşlemi (Gezicioglu, 2016)

Resim: 10 Dokuma (Demir,Mersin 2016)

Diđer tezgahta ise; orijinal dokumaya uygun olan (Çizelge:1) beyaz ve lacivert renkteki ipliklerle çözgü hazırlanmıştır. (Resim11) Dokumayı bilen kursiyerlere iki renkli çözgü ile Çizelge.1 'de yer alan orijinal kumaşın (Çıtı Pıtı Ala) dokuma uygulaması yapılmıştır. (Resim12,13)

Resim: 11 Çözgü Hazırlığı (Gezicioğlu, 2016)

Resim: 12 Çıtı Pıtı Ala Dokuması
(Gezicioğlu, 2016)

Resim: 13 Çıtı Pıtı Ala
Dokuması(Gezicioğlu, 2016)

Mart 2017 'de başlayan ikinci dönem eğitimi için 1 adet 24 çerçeveli armürlü metal tezgah alınmış, örgü ve desen çeşitlendirmeleri ile farklı uygulamalara başlanmıştır. (Resim 14)

Resim 14: 24 çerçeveli armürlü tezgahı (Gezicioğlu, 2017)

Kursiyerlerimize dimi, panama ve rips örgüleriyle birlikte farklı atkı ve çözgü renk raporları uygulamaları yaptırılmıştır. (Resim 15,16,17)

Resim 15: Ekose desen uygulaması (Demir, 2017)

Resim 16: Atkı ve çözümlü renk raporları uygulamaları (Demir, 2017)

Resim 17: Dimi örgü uygulaması (Demir, 2017)

Mayıs 2017'de ikinci dönem eğitim süreci tamamlanmıştır. Kursiyerlerimiz bu süreçte kamçılı ve armürlü dokuma tezgahlarının çalışma prensiplerini, dokuma

öncesi hazırlık olan çözgü hazırlığı ve taharlama işlemini, temel örgüleri ve bazı türemiş örgü yapılarını, atkı ve çözgüde farklı renk raporu çalışmalarını öğrenmişlerdir. Bunlarla ilgili pek çok uygulama yapmışlardır.

SONUÇ

Mezitli Dokuma Projesi, Anadolu'da yaygın ve köklü dokumacılık kültüründen kaynaklanan, kadın eğitimi ve istihdamı amaçlı geleneksel dokumacılık ürünlerinin üretimi ve onların yaşamasını sağlayan bir proje olarak tanımlanabilir.

İki eğitim dönemini hedeflerine ulaşılarak başarıyla tamamlamış olan proje; bittiği zaman, hem kadınlarımız için iş olanağı sağlanmış olacak hem de yok olmaya yüz tutmuş geleneksel kültürümüzün bir parçası olan yöredeki dokuma çeşitleri, gelecek kuşaklara aktarılarak yaşamaya devam edecektir.

İki eğitim dönemi boyunca aldıkları seminerler ve dokuma eğitimi sonunda, kursiyerlerimizin kooperatifleşerek, üretimlerine kurumsallaşmış bir ekip olarak devam etmeleri hedeflenmektedir.

DEĞERLENDİRME

Kültürel mirası canlandırmak için sandıklara, bohçalara başvuru ve dolayısıyla yerel özellikler taşıyan bu projenin ilk hedefi bölgesel kalkınmayı sağlamaktır. Bunun için ürünlerin yerel özelliği ve kültürel kimliğini ön plana çıkaran öncelikle kadın işgücü hedefli paylaşımlı tasarım projelerinin yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Bu düşünceden yola çıkarak Mezitli Dokuma Projesi hayata geçmiştir. Öncelikle bölgenin özelliğini taşıyan eski örneklerle ulaşılmış, elde edilen örnekler sınıflandırılmış, yeniden üretim ve kimliklerinin doğru saptanması için teknik analizleri yapılmıştır.

Yapılan araştırmalar doğrultusunda gelenekten beslenen, bölgesel özelliklerini kaybetmeden günümüze uyarlanan ürünlerin aynı zamanda tercih edilebilir ve kullanılabilir olması önemlidir. Bu nedenle geleneksel dokumaların yaşatılmasına ilişkin yapılan projelerde tekstil tasarımcılarının rolü büyüktür. Tasarımcı bakış açısıyla kültürel kimlikli ürün yaratmak daha olanaklı olacaktır.

KAYNAKLAR

ATALAYER, Günay, "Dünden Bugüne Anadolu'da Kumaş Dokuma Sanatı", Türk Kültüründe Sanat ve Mimari, S.41-72, İst. 1993.

ATALAYER, Günay, "Akdeniz Dokumacılığın'dan Örnekler," 2000'li Yıllarda Türkiye'de Geleneksel Türk El Sanatlarının Sanatsal, Tasarımsal ve Ekonomik Boyutu Sempozyumu Bildirileri, T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları sayı:2301, S/20-31,1999, Ankara.

ATALAYER, Günay, "Mersin'de Anadolu Dokumacılığının İzleri Üzerine", Mersin Sempozyumu, 19-22 Kasım 2008.

CHILDE, Gordon, Kendini Yaratan İnsan, Varlık Yayınları, İstanbul,1983.

İNALCIK, Halil, Türk Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar, İş Bankası Kültür Yay. İst. 2008

KUNDAK, F. , YELDA, İçel Dokumacılığı, Yüksek Lisans Tezi, M.Ü. G.S.E., G.T.E.S., A.S.D., Eski Kumaş Desenleri Sanat Dalı, İstanbul, 1998.

SALMAN, Fikri, Türk Kumaş Sanatı, ISBN: 978-605-62432-0-2, Erzurum, 2011.

USLUCA, Özge.,DEMİR Handan., GEZİCİOĞLU, Yelda. F., "Mezitli El Dokumacılığı", Anadoluya Doku'n'an Bezler, BEZCE2016, 7. Uluslararası İstanbul Tekstil Konferansı, 21-23 Mart 2016, İstanbul.

YAĞAN, Şahin, Y., Türk El Dokumaları, S. 61, İst. 1978